

PROBLÉMY A PERSPEKTÍVY DEJINNOFILOZOFICKÉHO VÝSKUMU NA SLOVENSKU

Prudký vývin v období budovania socializmu u nás nastoľuje potrebu marxistického výskumu nášho kultúrneho dedičstva. Týka sa to najmä spoločenskovedných disciplín, ktoré najviac odhaľujú špecifickosť slovenskej národnej kultúry v minulosti i prítomnosti. V ústavoch Slovenskej akadémie vied sa v posledných rokoch rozpracovávajú, alebo sú už aj dokončené, syntetické dejiny viacerých oblastí našej kultúry.

Aj slovenskí filozofi pristupujú k syntetickému spracovaniu dejín filozofického myslenia na Slovensku. Filozofia má u nás bohatšie tradície než viaceré vedné odbory, predovšetkým prírodovedné, ktoré kedysi zahŕňala pod všeobecným názvom „fyzika“ a má aspoň také staré tradície ako viaceré naše spoločenskovedné odbory. Preto je potrebné komplexne spracovať aj túto oblasť slovenského myslenia v minulosti, aby sme získali plastický obraz o tom, ako sa u nás v tejto súvislosti myslelo, prečo sa tak myslelo, aký bol predmet a metódy tohto myslenia, ako reagovalo na vedecký a spoločenský pokrok, prípadne čím ho podporovalo atď.

Avšak spracovanie syntetických dejín slovenskej filozofie má nielen vedecký, ale aj veľký kultúrno-politický význam. Filozofia ako forma spoločenského vedomia, súvisiaca so svetonázorom (ba často ho tvoriaca), náboženstvom, vedou, u nás obzvlášť úzko aj so sociálno-politickým dianím špecificky integrujúcim a transformujúca ich vplyvy, môže nám pri marxistickom spracovaní svojej histórie veľa prezradiť o myšlienkových zápasoch, ktoré sa u nás v minulosti odohrali, o ich širšom spoločenskom pozadí a význame, o pokrokových či spiatočnických silách, ktoré u nás pôsobili. Odhaľuje, akými formami sa u nás prebojovalo progresívne myslenie, ako sa zvedečťovalo, oteologizovalo, uzemňovalo, ako pripravovalo pôdu prijatiu vedeckého, marxistického svetonázoru. Marxizmus bol prvou materialistickou filozofiou na Slovensku a hoci nevznikol na našej pôde, vrástol do nej a stal sa jej organickou zložkou.

Vedecké, marxistické spracovanie dejín slovenského filozofického

myslenia teda podporí a zdôvodní súčasný boj o vedecký svetonázor našej spoločnosti, vedený Komunistickou stranou Československa. Pomôže vyvrátiť buržoázne legendy o pevnom a nezvratnom fideistickom a nacionalistickom zmýšľaní slovenského národa v minulosti, o jednoznačne idealistickom charaktere staršej slovenskej filozofie, o jej neprotirečivosti a nespôsobilosti absorbovať materializmus a pod. Dejiny slovenskej filozofie môžu najlepšie pomôcť odhaliť neopodstatnenosť týchto tvrdení, napríklad poukázaním na to, ako táto filozofia oddávna gravitovala k ateizmu a materializmu. Preto jej dejiny majú pre nás azda väčší kultúrno-politický význam než dejiny iných vedných disciplín.

Keď však pristupujeme k spracovaniu syntetických dejín slovenskej filozofie, plne si uvedomujúc závažnosť a zodpovednosť tejto úlohy, chceme tým povedať aj to, že už máme za sebou mnohé prípravné práce v tejto oblasti. Bez nich sa totiž nemožno seriózne podujat' na takéto náročné dielo. Môžeme poukázať na *Kapitoly z dejín slovenskej filozofie* z roku 1957 a na *Prehľad dejín slovenskej filozofie* z roku 1965 ako na naše prvé pokusy o marxistické zachytenie filozofického vývinu na Slovensku. Dnes vidíme, že hoci tieto práce znamenali určitý vedecko-spoločenský prínos, nevyvarovali sme sa v nich teoretických a metodologických nedostatkov. Okrem nich sa v tomto odbore napísalo viac monografií, séria štúdií a vypracovalo sa množstvo hesiel pre *Encyklopédiu Slovenska*.

Oddelenie dejín filozofie pri Ústave filozofie a sociológie SAV teraz pripravilo slovenskú časť prvého zväzku rozsiahlej *Antológie z dejín českej a slovenskej filozofie*, ktorá vyjde v ZSSR a ČSSR. Druhý zväzok *Antológie* je v práci a bude obsahovať ukážky z marxistickej filozofickej tvorby v našich krajinách.

Z uvedeného je vidieť, že na výskume dejín slovenskej filozofie sa ustavične pracuje a dá sa povedať, že už máme oveľa širšiu základňu pre ich syntetické spracovanie, než sme mali v období, keď vyšiel spomínaný *Prehľad*. Prirodzene, to neznamená, že ešte stále niet bielych miest na mape nášho filozofického myslenia v minulosti. Tvoria ich jednak nespracované obdobia, postavy, problémy, ku ktorým materiál nám bol doteraz neprístupný alebo neznámy a ktorých spracovanie načas ustúpilo pred naliehavejšími úlohami atď., jednak, a v oveľa väčšej miere, obdobia, postavy, ktoré sme síce poznali a v minulosti aj spracovávali, no nie dosť hlboko a natoľko analyticky, aby sme sa dopátrali podstaty ich filozofického myslenia. Tento nedostatok postupne odstraňujeme, ako o tom svedčí aj toto číslo časopisu *Filozofia*.

Pravda, hlbší kvantitatívny ponor do problematiky mení aj kvalitu nášho pohľadu na ňu, a to nielen pohľadu na novospracovaný materiál, ale aj na spomínané hotové práce, čo sa prejaví v syntetických dejinách. Je to tak aj preto, lebo iný je pohľad autora na vec, keď spracováva len jednu epochu, jednu osobnosť alebo dokonca len jeden problém z jej širokého záujmového spektra a iný, keď spracováva syntetické dejiny

svojho odboru a na všetky časti sa díva z hľadiska celku. Autori doterajších prác, najmä *Kapitol* a *Prehľadu* nemohli zastrieť svoj individuálny prístup k problematike, individuálny výber materiálu a jeho spracovanie a ani redakcia týchto prác sa nesnažila o odstránenie toho, hoci rozdiely medzi jednotlivými prácami boli z hľadiska dosahovania parametrov, ktoré vyžaduje marxistické spracovávanie dejín filozofie, často dosť veľké. V syntetických dejinách to odstráni jednak ujasnenie metodologických kritérií záväzných pre všetkých spolupracovníkov, jednak technika redakčnej práce, vypracovanie jednotnej osnovy, štruktúry dieľa atď. Syntetické dejiny filozofie musia byť objektívne, no vôbec nie objektivistické.

Ak teda v prípravnom období sa oprávnene kládol — a ešte stále kladie — dôraz predovšetkým na analýzu jednotlivých problémov a postáv, ktoré mali v istom období či z istého hľadiska významnú úlohu v dejinách filozofie na Slovensku, v rámci realizácie syntetických dejín bude treba prízvukovať najmä procesuálne hľadisko, to znamená, že bude treba pristupovať k vývinu nášho filozofického myslenia ako k súvislému — hoci aj rozporuplnému — procesu.

Tento proces má svoju vlastnú vnútornú dialektiku, svoje vnútorné vývinové zákonitosti, treba ho však vždy chápať v kontexte vývoja všetkých foriem spoločenského vedomia. Treba ho taktiež chápať ako proces, ktorý je — sprostredkovane — podmienený sociálno-ekonomickým a politickým životom spoločnosti a ktorý v konečnom dôsledku vyjadruje ideológiu spoločenských tried, vrstiev a skupín.

Slovom, po kvantitatívnej stránke nás čaká doplnenie chýbajúceho materiálu, po kvalitatívnej stránke kritické zhodnotenie toho, čo sa doteraz vykonalo, a to podľa principiálnych marxistických hodnotiacich kritérií, vypracovaných metodologických zásad atď., aplikovaných na naše špecifické podmienky. V súlade s takto prehodnoteným starým materiálom musí byť nový, doteraz nespracovaný materiál.

V súvislosti s týmto treba sa tu osobitne, hoci len v krátkosti, zmieniť o spomínaných hodnotiacich kritériách a metodologických zásadách. Vyriešenie tejto problematiky je pre marxistické spracovanie dejín filozofie veľmi dôležité, lebo práve metodologický prístup k problematike rozhoduje o tom, či ide o marxistické alebo nemarxistické dejiny filozofie. Týmto problémom sme venovali už v minulosti serióznú pozornosť, o čom svedčia diskusie, ktoré u nás prebiehali na túto tému. Týkali sa predovšetkým chápania boja materializmu s idealizmom ako ideového hybného momentu filozofie v osobitných, slovenských podmienkach. O tejto problematike diskutujeme a budeme ďalej diskutovať, no ukazuje sa, že musíme doriešiť aj iné metodologické problémy. Spomenieme len niektoré. Jedným z prvých je problém pokrokovosti určitého filozofického názoru. Stotožňuje sa spoločensky pokrokový názor, vyslovený nejakým filozofom, s pokrokom aj v samej filozofii, čiže prispieva súčasne aj k riešeniu relatívne imanentnej filozofickej problematiky? Ako

chápať relatívnu imanentnosť vývinu dejín filozofie, ktorá je nepopierateľná, lebo bez nej by dejiny filozofie a filozofia vôbec stratili svoje špecifikum? Ako sa transformuje heteronómna, mimofilozofická, t. j. politická, spoločenská, náboženská, vedecká a iná problematika do filozofie tak, že získava charakter filozofickej problematiky? Aké sú zákonitosti tejto transformácie, prípadne ako možno filozofickú problematiku dešifrovať, retransformovať na jej heteronómne komponenty? Sú zákonitosti týchto transformačných a retransformačných procesov už známe, alebo sme ešte odkázaní na viac-menej subjektívne podmienené hypotézy autorov, spracovávajúcich príslušné obdobie? V dejinách slovenskej filozofie sa stretávame so špecifickým javom prenášania cudzej filozofie na našu pôdu a jej integrovanie do našej kultúry. Možno tu hovoriť o slovenskej filozofii alebo o filozofii na Slovensku? Čo bolo v tej-ktorej recipovanej filozofii slovenské, ako sa to prejavilo? Čo sa mohlo recipovať, čo nie? Možno konštatovať všeobecné podmienky a zákonitosti tejto recepcie? Patrí do dejín slovenskej filozofie slovenský autor, ktorý pôsobil v cudzine a nevlýval na slovenskú filozofiu? A naopak: Patrí do dejín slovenskej filozofie autor inej národnosti, ktorý pôsobil na Slovensku a prispieval k rozvoju slovenskej filozofie, prípadne kultúry vôbec? Do dejín slovenskej filozofie často zahŕňame slovenských autorov nefilozofov, najmä spisovateľov, ktorí však vo svojich úvahách riešili aj metodologické a iné teoretické problémy zabiehajúce do filozofie. Pokiaľ patria do dejín slovenskej filozofie? Pokiaľ máme zahŕňať do týchto dejín aj prírodovedeckú problematiku, keďže prírodné vedy, „fyzika“ patrili kedysi do filozofie?

Problémov je veľa, stále viac sa špecifikujú a nuansujú na ďalšie a subtilnejšie. Viaceré z nich máme už vyriešené, viaceré sa riešia buď pri práci s materiálom alebo na osobitných vecných, otvorených, zásadových vedeckých diskusiách. Dôkazom toho, o koľko stúpla vzhľadom na minulosť náročnosť marxistických historikov filozofie na riešenie metodologických problémov, je aj to, že československí historici filozofie sa už niekoľko rokov pravidelne stretávajú so svojimi sovietskymi kolegami na konferenciách o týchto otázkach. Výsledkom ich práce bude spoločná publikácia. Aj oddelenie dejín filozofie pri Ústave filozofie a sociológie SAV usporiadalo vo februári 1978 medzinárodné sympóziu o dialektickom protirečení ako metodologickej kategórii dejín filozofie. Zúčastnili sa ho historici filozofie z BLR, ČSSR, NDR, PLR a ZSSR. Prírodné, výsledky tejto práce sa odrazia aj v našich syntetických dejinách.

Nebolo by tu namieste rozpisovať sa o všetkých problémoch, s ktorými sa musí vyrovnávať autorský kolektív syntetických dejín slovenskej filozofie, kým jeho dielo uzrie svetlo sveta. Oveľa podrobnejšie budú rozvedené v úvode k tomuto dielu.

Nakoniec ešte niekoľko poznámok k štúdiám z dejín slovenskej filozofie, ktoré uverejňujeme v tomto čísle časopisu *Filozofia*. Ich úlohou je

aspoň čiastočne pokryť spomínané biele miesta na mape dejín slovenskej filozofie. A majú ich pokryť v oboch uvedených zmysloch. Zo starších dejín slovenskej filozofie uverejňujeme štúdie na témy, ktoré sme doteraz vôbec nespracovali. Je to väčšina štúdií skupiny Filozofické myslenie na Slovensku v 19. storočí.

Ďalšia skupina štúdií spracováva témy, ktorých sme sa v minulosti síce už dotkli, no nie dosť analyticky, plasticky, kriticky. Sú to témy z dejín prebojovávania marxistickej filozofie na Slovensku. Tieto dejiny, ako aj dejiny rozvoja marxizmu u nás po oslobodení a po februári 1948 nemáme ešte tak dôkladne spracované, ako je to vzhľadom na ich význam žiadúce, a preto im mienime v budúcnosti venovať zvýšenú pozornosť.

Štúdie pripravil kolektív pracovníkov oddelenia filozofie pri Ústave filozofie a sociológie SAV. Hoci toto oddelenie organizačne podchyťáva prácu na syntetických dejinách slovenskej filozofie a rieši najväčšiu časť ich úloh, neznamená to, že ich pokladá len za svoju úlohu. Dielo bude mať celonárodný význam, a preto je dozaista namieste požiadavka, aby sa na ňom podieľal čo najväčší počet slovenských filozofov, ktorých prizývame ku spolupráci.

Oddelenie dejín filozofie pri ÚFS SAV